ראה ב

א. עה"פ „כי פתוח תפתח את ידך לו" מפרש רש"י „פתוח תפתח" — „אפילו כמה פעמים", ולאח"ז עה"פ[2] „נתון תתן לו" פירש — „אפילו מאה פעמים"[3].

והנה בספרי עה"פ[4] לפנינו נאמר בשניהם „מאה פעמים"[5]: „ומנין שאם פתחת פעם אחת אתה פותח אפילו מאה פעמים ת"ל כי פתוח תפתח את ידך לו . . ומנין שאם נתת לו פעם אחת אתה נותן לו אפילו ק' פעמים ת"ל נתון תתן"[6].

ובפשטות י"ל טעם פרש"י, פשוטו של מקרא — מקרא הראשון מלמדנו רק „כמה פעמים", והפסוק השני „נתון תתן" — בא להוסיף „אפילו מאה פעמים".

אבל צע"ק כי בפש"מ יש לפרש שבפסוק הראשון („כי פתוח תפתח") מדבר (בעיקר[7]) בחיוב צדקה, ובכתוב השני „נתון תתן" קאי (בעיקר) במצות גמ"ח. כי פסוק זה בא בהמשך למ"ש[8] „השמר לך פן יהי' דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו גו'", שבנוגע לשנת השמיטה החשש הוא בשייכות לגמ"ח, כמ"ש לפנ"ז[9] „וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו גו' לא יגוש את רעהו גו'", וע"ז ממשיך „נתון תתן אפילו כמה (מאה) פעמים" גם בגמ"ח[10].

ועד"ז מצינו במפרשים[11] שכתבו שב' הדרשות בספרי צריכי, „חד לנותן בתורת צדקה וחד למלוה בשעת דחקו, וקמ"ל שגם המלוה בשעת דחקו צדקה תיחשב לו אע"פ שחוזר ליפרע ממנו".

[יש עוד גירסא[12] בספרי: „ומנין שאם פתחת פעם אחת שסופך לפתוח הרבה פעמים ת"ל כי פתוח תפתח את ידך לו"[13], ובפסוק נתון תתן „אין לי אלא פעם אחת מנין אפילו מאה פעמים ת"ל

---

1) פרשתנו טו, ח.

2) טו, יוד.

3) ושינוי הנ"ל הוא גם בדפוס ראשון ושני וכת"י רש"י (שתח"י). וכן נעתק בנחלת יעקב ואמרי שפר כאן. ועוד.

בספר דקדוקי רש"י (באר רחובות) נעתק מ־פרש"י עה"פ פתוח תפתח „אפילו מאה פעמים". ואולי הוא משיגרא דלישנא, ולא נחית לדייק בזה.

4) וכן בילש"ש.

5) ראה אמרי שפר כאן, שביאר פרש"י זה ע"ד הרמז (והדרוש). ומסיים „אבל בספרי ובפרק אלו מציאות אמרו גם גבי פתוח תפתח אפילו מאה פעמים". וכוונתו למה שנאמר בתחלת הסוגיא שם (לא, א) „השב אפי' ק' פעמים . . שלח אפי' ק' פעמים . . הוכח אפילו ק' פעמים", שע"ז קאי כל סוגית הגמ' שם, שבכ"מ הפעם הב' מרבה עוד דבר, וכ"ה גם בנוגע ל„פתוח תפתח" ו„נתון תתן" (לא, ב).

6) גם בפס"ז הוא ע"ד השינוי הנ"ל בפרש"י „הרבה", „מאה". — בפסוק „פתוח תפתח" אי' „ומנין אפילו הרבה פעמים ת"ל כו'", ובפסוק „נתון תתן לו" „אפילו נתת לו מאה פעמים עוד תתן לו כל שבא תן לו". אבל רש"י נקט בב' המקומות אותו הלשון ממש רק בשינוי מ„כמה" ל„מאה".

7) כי מפורש שם גם „והעבט תעביטנו", אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה (פרש"י).

8) טו, ט.

9) פרשתנו שם, ב.

10) אבל י"ל דקאי גם על צדקה. כפשטות הלשון נתינה, „נתון תתן" (וראה חזקוני כאן ט־י"ד).

11) ספרי דבי רב בפסוק יוד.

12) גירסת הגר"א.

13) ובפסיקתא הובאו שני הענינים בזא"ז: מלמד שהחובה הוא עליו לפתוח ומנין אפילו הרבה פעמים ת"ל פתוח תפתח, פתחת פעם אחת סופך פותח הרבה פעמים.

נתון תתן", היינו ש„פתוח תפתח" אינו ציווי אלא הבטחה וברכה, „שאם פתחת פעם אחת שסופך לפתוח הרבה פע־מים"[14],

אף שפשיטא שאין זה פשוטו של מקרא.

ומלשון רש"י בשני הכתובים „אפילו כמה פעמים", „אפילו מאה פעמים" מובן שמפרש שניהם לציווי, כפש"מ].

ב. והנה יש מקום לומר, ע"פ החילוק בתוכן הכתובים: בפסוק „פתוח תפתח" נאמר „די מחסורו אשר יחסר לו", דאף ש„אי אתה מצווה להעשירו"[15] מ"מ צרי־כים ליתן לו כל „אשר יחסר לו", „אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו"[16] — ובזה חייבים „אפילו כמה פעמים", ואילו בפסוק „נתון תתן" איירי רק בנתינה לבד — ובזה החיוב „אפילו מאה פעמים".

ויש להוסיף טעם בדין זה — כיון שבפסוק „פתוח תפתח" מדובר בנתינה מרובה להשלים כל צרכי העני אין מצווין אותו „מאה פעמים", שהרי התורה על הרוב תדבר, ודבר הכתוב בהווה[17], שאין נתינה כזו „מאה פעמים" כ"א רק „כמה פעמים", שלא יאמר שכיון שכבר נתן לעני די מחסורו אשר יחסר לו יצא יד"ח: משא"כ בכתוב „נתון תתן" שאין הדגשה זו ד„די מחסורו אשר יחסר לו", מפרש רש"י „אפילו מאה פעמים", כי בנתינה סתם, מתנה מועטת[18] שייך שתהי' „אפילו מאה פעמים".

אבל עדיין צריך ביאור, דסו"ס כיון שחיוב נתינה לעני הוא (כבפסוק הא') „די מחסורו אשר יחסר לו", הרי מובן שגם מ"ש „נתון תתן" (שבפסוק שלאח"ז) כולל חיוב הנתינה לצדקה, שמדובר אודותה בפסוק הקודם[19], באופן של „די מחסורו אשר יחסר לו".

ג. ונראה לומר בפשטות, בהקדם ה־דיוק בד"ה דפרש"י, שבפסוק הא' מעתיק מהכתוב רק התיבות „פתוח תפתח", ו־אילו בפסוק הב' העתיק „נתון תתן לו" (אף שהלימוד „אפילו מאה פעמים" הוא רק מהתיבות „נתון תתן").

ויש לומר הביאור בזה: בכתוב ש־לפנ"ז[20] נאמר „כי יהי' בך אביון גו' לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון", וע"ז ממשיך „כי פתוח תפתח גו'", והפסוק „נתון תתן" בא (כנ"ל) בהמשך להחשש דהיות ש„קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו גו'".

---

14) וביראים (השלם סי' קסז*) פי' שניהם לענין ברכה: פתוח תפתח אם פתחת פעם אחת סופך לפתוח ק' פעמים לפי שהקב"ה מספיק לך וממציא לך מעות נתת פעם אחת סופך לתת ק' פעמים שנאמר נתון תתן. וכ"פ בעמק הנצי"ב לספרי שהכוונה בשניהם בתורת הבטחה. וראה תועפת ראם ליראים שם.

15) פרש"י עה"פ (מספרי עה"פ. כתובות סז, ב). — כ"ה („להעשירו") בדפוסים שלפנינו (ובכמה כת"י רש"י שתח"י), כבספרי. ובדפוס א' וב' ורוב כת"י רש"י שתח"י „לעשרו" (כבכתובות שם).

16) פרש"י שם (מספרי וכתובות שם).

17) כהובא בפרש"י כמה פעמים — בפרשתנו (יג, ז. טו, יט). ולפנ"ז בפ' משפטים (כא, כח. כב, יז. כא. ל). ועוד.

18) להעיר מב"מ שם (לא, ב) „נתון תתן אין לי אלא מתנה מרובה מתנה מועטת מנין („אם אי אפשר לך ליתן מתנה מרובה" — רש"י שם) ת"ל נתון תתן".

19) והרי רש"י בפירושו עה"ת לא הביא הא דב"מ דלמדין מ„נתון תתן" ל„מתנה מועטת".

20) טו, ז.

*) ביראים הנדפס סי' מח: פתוח תפתח אם פתחת מעט סופך לפתוח מאה פעמים שנאמר פתוח תפתח נתון תתן.

ומזה מובן, שהכתוב „פתוח תפתח" (הבא אחר האזהרה דאמוץ הלב וקפיצת הידים) עוסק בפתיחת לבו וידו של הנותן, משא"כ הכתוב „נתון תתן" מדבר (בעקרו) בנתינה אל העני והלוה.

ולכן דוקא בפסוק „נתון תתן" העתיק רש"י מהכתוב גם תיבת „לו" ולא בפסוק „פתוח תפתח", להשמיענו, שכאן עיקר ההדגשה היא על הפעולה ב„לו" — במקבל הצדקה.

[ועפ"ז מובן בפשטות הא דדוקא בפסוק הב' מפרש רש"י תיבת „לו" — „בינו ובינך"[21] ולא בפסוק „פתוח תפתח" (אף שגם בפסוק הא' אין תיבת „לו" מוכרחת, שהי' יכול לומר „כי פתוח תפתח את ידך והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו")[22] — כי רק בפסוק הב' עיקר ההדגשה הוא על הנתינה להמקבל, ולכן מדייק „לו" — „בינו ובינך", איך צ"ל אופן הנתינה בפועל „לו", להמקבל: משא"כ בפסוק „פתוח תפתח" שהעיקר הוא (לא הנתינה מהנותן למקבל, אלא) פתיחת לבו וידו של הנותן, א"כ אין לדייק בזה תיבת „לו" בֵּיחס לאופן הנתינה (ואולי י"ל שתיבת „לו" כאן פירושה „בשבילו", שפותח את לבו בשביל העני)].

ולפי זה יש להוסיף: זה שבפסוק „נתון תתן לו" פרש"י „אפילו מאה פעמים", ובפסוק „פתוח תפתח כותב „אפילו כמה פעמים":

בכתוב „פתוח תפתח" שעיקר ההדגשה בהציווי אינה על כמות הנתינה למקבל אלא על פתיחת הלב והידים דהנותן, היינו איכות הנתינה מצד הנותן, אין מקום לפרש „אפילו מאה פעמים", כי זה מתאים רק כשהמדובר בנתינה להמקבל, שבזה מדגיש הכתוב שמעשה זה צריך להיות „אפילו מאה פעמים", אבל לא כ"כ כשמדובר בתוכן פתיחת הלב והידים של הנותן.

אלא דשם קמ"ל „אפילו כמה פעמים", דאף שהכתוב מצוה לנותן הצדקה „פתוח תפתח", אין מספיק שיהי' זה רק פעם אחת, בפעם הראשונה שנותן הצדקה, אלא על האדם להשתדל שכל פעולה של צדקה תהי' באופן של „פתוח תפתח את ידך", היפך דאימוץ הלב וקפיצת הידים[23].

ד. ויש להוסיף ע"ד ההלכה.

הנה יש לחקור: אם נתינת הצדקה מתוך חפץ הלב ובסבר פנים יפות הוא חלק מגוף המצוה דצדקה, משא"כ בפחות מזה, אף שקיים המצוה, הרי זה רק ע"ד חלק קיום המצוה: או שעיקר מצות

---

21) כ"ה בדפוסים שלפנינו. ובדפוס א' וב' ו(רוב) כת"י רש"י שתח"י „לבינך" (ע"ד ל' הספרי „בינך לבינו").

22) עפ"ז מובן שאין מספיק מה שתירץ ב' משמרת הקודש לפרש"י כאן.

23) ובפרט שהדרשות שבשני הכתובים מדובר (גם) באותו יום (ראה אבות דר"נ פ"ג, ז. ב"ר פס"א, ג. וש"נ. וראה מפרשים שם)*, ולכן קשה לומר דיכול לפעול בעצמו „פתוח תפתח", שיתן בחפץ לב כו' „מאה פעמים", משא"כ בהנתינה בפועל.

*) והא דצריך לימוד מיוחד במדרשים הנ"ל מהכתוב בקהלת (יא, ו) בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך, דתתן לעני גם בערבית, והרי כבר נלמד מכתוב בתורה שתתן (אפילו כמה פעמים) אפילו מאה פעמים (לא רק לעוד עני גם בערבית), כי א) שם בא לומר טעם והסברה „כי אינך יודע כו'". ב) לפמ"ש בי"פה תואר (השלם) לב"ר שם, דשם איירי שאין עליו עוד חיוב (אם כבר נתן כפי יכולתו, דקאמר שידחוק א"ע ויתן גם לשני באותו יום (וראה ראשון לציון שבהערה 32). או בחד ענ"א דחזור על הפתחים דאין נזקקים לו למתנה מרובה כו' (וראה נחלת יעקב פסוק יא). משא"כ לפי הדרשות שבפרשתנו. ועצ"ע.

הצדקה הוא הנתינה, ובסבר פנים יפות הוא „מעלה" נוספת בהנתינה[24].

והנה הרמב"ם בהל' מתנות עניים, בביאור מצות הצדקה, כ[25] „מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני אם היתה יד הנותן משגת שנאמר כו'", והולך ומבאר פרטי הדינים בנתינת הצדקה ובפרנסת העניים ואופנם. ואחרי כמה פרקים[26] מאריך בביאור גודל מעלת הצדקה, שהיא סימן לצדיק זרע אברהם אבינו[27], ואין אדם מעני מן הצדקה[28], ואשר נתינתה צ"ל בסבר פנים יפות ובשמחה ומתאונן עמו על צרתו[29], והולך ומונה שמונה מעלות בצדקה[30]. ובמעלות אלו גופא – בב' מעלות ה־אחרונות (הפחותות) כ'[31] „פחות מזה שיתן לו פחות מן הראוי בסבר פנים יפות. פחות מזה שיתן לו בעצב". הרי מפורש שגם זה (נתינה בעצב) מצות צדקה –

ובפרט שהרמב"ם חילקם לב' פרקים (ובהפסק כמה פרקים), ובפרק הא' כש־מבאר גוף המ"ע לא הזכיר ע"ד המעלות באופן נתינתה, אלא כתבן בפרק בפ"ע – הרי שלדעת הרמב"ם, ה„מצות עשה" היא נתינת צדקה לעניים כפי מה שראוי להעניים, היינו דמעשה הנתינה בפועל לפי צורך העני הוא כל גדר המצוה[32], אבל אופני נתינתה והנתינה בספ"י הן מעלות (נוספות[33]) במצות הצדקה[34], ולכן גם כשנותנה בעצב (מפורש בהרמב"ם ד)קיים מצות צדקה[35].

---

24) להעיר גם מאתוון דאורייתא כלל כג. לקו"ש חכ"ד ע' 100.

בסגנון אחר י"ל: אם עיקר מצות צדקה הוא בעיקר מעשה הנותן או מצד המקבל (וראה צפע"נ הל' מת"ע פ"י ה"ד). ולכאורה הנפק"מ בזה (וראה לקמן הערה 38) אם קיים מצות צדקה כשהעני לא רצה לקבל, דבתשובות הרשב"א (ח"א סי"ח) ו־תשובת ר"י בן פלט (באבודרהם הל' ברכת המצות. ועוד) כתבו בטעם שאין מברכין על מצות צדקה שמא העני לא ירצה לקבל. ובבית הלל ליו"ד סי' רמח (הובא ביד אברהם לשו"ע שם ס"א) דכשהעני לא רצה לקבל יצא מצות צדקה, ובמשלוח מנות. אבל להעיר שעד"ז השקו"ט במשלוח מנות (ראה רמ"א בשו"ע או"ח סתרצ"ה ס"ד. פר"ח שם. שו"ת חת"ס או"ח סקצ"ו). ואכ"מ.

25) רפ"ז.

26) בפ"י.

27) ה"א שם.

28) ה"ב.

29) ה"ד.

30) ה"ז ואילך.

31) הי"ג וי"ד.

32) ואף שהרמב"ם לא הביא לענין מצות הצד־קה הכתוב ד„נתון תתן"• כ"א „פתוח תפתח" (בספר היד שם רפ"ז. וכן במנין המצות (בריש ס' היד) ובספר המצות מ"ע קצה), הרי הרמב"ם אינו מפרש שהכתוב בא בהמשך ללפנ"ז בשייכות לספ"י ונתינה בהרגש הלב. ולהעיר שגם לא הביא דרשת „אפילו מאה (כמה) פעמים". וראה ראשון לציון (להאוה"ח) יו"ד סרמ"ז ס"א, דמחלק כמה פרטים במצות ה־צדקה: הא' דאפילו מבלי תובעים אותו מצוה על האדם להפריש מממונו לצדקה כו', והב' שאחר שעישר נכסיו ונתן המעשר אם יש עניים מדחיקים ביותר ציותה תורה פתח תפתח נתן תתן אפילו מאה פעמים כו' ויש בזה מ"ע.

33) אבל להעיר מקרית ספר להמבי"ט לרמב"ם שם „שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו וכולן מן התורה כו'".

34) ולהעיר שבפ"י גופא הקדים הרמב"ם (שם ה"ד) השלילה „כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות כו'" לפני החיוב „אלא נותן לו בסבר פנים יפות ובשמחה כו'".

35) „והיינו שצר לו בנתינתו אבל עכ"פ אינו מראה לו פנים זועפות דא"כ לא נחשב בשמונה

•) ראה שבועות כה, א. וברמב"ם הל' שמיטה ויובל ספ"ט — הביא הכתוב לענין הלואה. וראה שו"ע אדה"ז (חלק חו"מ) ריש הל' הלואה.

אבל לפי הנ"ל בפרש"י, בהחילוק בין „פתוח תפתח" ו„נתון תתן", דהכתוב „כי פתוח תפתח" בא בהמשך להציווי דצדקה „לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך" (כדפרש"י[36] „יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן . . יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה כו'"), שהנתינה תהי' באופן ד„פתוח תפתח", ברצון וחשק הלב, בסבר פנים יפות[37]; והכתוב „נתון תתן" בא להזהיר ולשלול „ורעה עינך גו' ולא תתן לו", היינו מעשה הנתינה בפועל — נמצא דראשית ותחלת הציווי על מצות צדקה „פתוח תפתח" הוא (לא רק על עצם הנתינה אלא גם) על נתינתה בחפץ הלב.

וע"ז פרש"י „אפילו כמה פעמים", דגם נתינת הצדקה באופן זה צ"ל כמה פעמים — כי זהו עיקר[38] מצות הצדקה[39].

אלא שאח"כ מוסיף, דגם באדם[40] שחסר אצלו חפץ הלב עד שיכול להיות אצלו קס"ד שלא יתן („ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו"), אעפ"כ מצווה התורה „נתון תתן", והיינו שלא יחסר (עכ"פ) בהנתינה בפועל. ועפ"ז מובן מה שממשיך ומוסיף בהכתוב „ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה"א בכל מעשיך גו'" — כי המדובר בסוג נותן צדקה שחסר אצלו כ"כ בחפץ הלב עד שצריך להבטיחו „כי בגלל הדבר הזה גו'", שירוויח ויקבל שכר על זה.

ה. ע"פ הנ"ל יש לבאר גם הרמז ב„יינה של תורה"[41] שבפרש"י, השינוי בין מ"ש רש"י עה"פ „פתוח תפתח" —

מעלות דהא הפסיד זכותו" (ש"ך יו"ד סרמ"ט סק"ט). ומשמע דס"ל, דמ"ש הרמב"ם שם ה"ד (ועד"ז בשו"ע שם ס"ג) „כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות ופניו כבושות בקרקע אפילו נתן לו אלף זהובים אבד זכותו והפסידה", אין זה קיום מצות צדקה. אבל צע"ג — הרי בפועל החי' נפש העני. וראה ברכ"י יו"ד שם. פני דוד להחיד"א פרשתנו אות י"ב. ואכ"מ.

36) מספרי עה"פ.

37) להעיר מאברבנאל כאן.

38) ועפ"ז יל"ע אם הא ד„נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עלי'" (ספרי ופרש"י תצא כד, יט. ועד"ז הוא בתו"כ ורש"י ויקרא ה, יז (בסופו)) — שאין כאן מעשה נתינה כלל — האם הוא קיום מצות צדקה, או פרט במצות שכחה המבוארת שם (ודוחק גדול הוא), רק „מתברך עלי'", „הקב"ה קובע לו ברכה" (ל' רש"י ויקרא שם). וצ"ע.

39) ע"פ הנ"ל י"ל הנפק"מ בפועל בין ב' הדיעות: לדעת הרמב"ם טוב יותר ליתן כראוי גם לא בסבר פנים יפות, שזהו עיקר המצוה*, ולדעת רש"י טוב ליתן פחות מהראוי בסבר פנים יפות מליתן כראוי בלא סבר"פ. אבל ראה מהר"י קורקוס לרמב"ם שם פ"י ה"ז והי"ד. צפע"נ הנ"ל הערה 24. ועצ"ע.

40) בספרי בפסוק נתן תתן לו „בינך לבינו מכאן אמרו (שקלים פ"ה מ"ו) לשכת חשאין היתה בירושלים", ועפ"ז הי' אפשר לפרש להיפך, שדוקא בפסוק זה מבוארת ומרומזת המעלה הכי נעלית בצדקה, כמ"ש ברמב"ם (הל' מתנ"ע פ"י ה"ח)*. אבל מזה שרש"י פי' רק „בינו ובינך", ואינו מוסיף „מכאן אמרו" שבספרי, אף שהביא בפסוקים אלו כו"כ דרשות הספרי [ובפרט דלשכת חשאין שהיתה במקדש אינה „בינו ובינך", אלא** במעלה עליונה יותר, ש„לא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח" (כמ"ש הרמב"ם שם)], מוכח קצת, שלא נחית להביא כאן מעלת הצדקה כמו שהיא באופן נעלה.

41) היום יום ע' כד (כט שבט).

---

*) וראה פרישה לטוי"ד סרמ"ט בסופו, שכותב ב' דרגות בנתינה בעצב.

*) שהרי המעלה גדולה שאין למעלה ממנה מהחי' מעלות (ה"ז שם). „המחזיק ביד ישראל שמך כו'", אינה צדקה כפשוטה, כי בעיקרו הוא כאשר בא ע"י הקואה או ע"י שותפות כו'. ומעלה הנעלית בצדקה כפשוטה היא מ"ש בה"ח („שהרי זו מצוה לשמה"). ע"ש.

**) וראה ספרי דבי רב לספרי, דההמשך „מכאן אמרו" הוא עוד דרגא.

„אפילו כמה פעמים", ומ"ש בפסוק „נתון תתן" — „אפילו מאה פעמים".

ובהקדם הפירוש הפנימי במ"ש רש"י[42] „יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן", דלכאורה הול"ל „שמצטער בנתינתו" וכיו"ב [וכן בהמשך הלשון[43] „יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה", דגם כאן הול"ל „יש לך אדם שקופץ את ידו מליתן" וכיו"ב]?

וי"ל דכוונת רש"י כאן לרמז שמדובר בסוג נעלה ביותר בנתינת צדקה, הבא ע"י בחירה חפשית בתכלית, וזהו „שמצטער אם יתן אם לא יתן", שנמצא במצב של צער ומלחמה דב' הנפשות, יצר טוב ויצר הרע[44], שהיצ"ט רוצה ליתן הצדקה והיצה"ר אינו רוצה שיתן[45], והאדם בוחר בנתינת הצדקה באופן ד„פתוח תפתח", פתיחה דכל כחות נפשו, עד שורש נפשו שהיא „חלק אלקה ממעל ממש"[46], ש־ממנה הוא אמיתית כח הבחירה שבישר־אל, ד„הן האדם הי' כאחד ממנו"[46], ולכן אין מי שמעכב על ידו כמו הקב"ה שאין מעכב בידו[47].

והנה זה שלמדין מ„פתוח תפתח" ו„נ־תון תתן" — אפילו מאה פעמים, מבואר ברמב"ם[48] ומובא במפרשים כאן[49] שהוא לפי שנאמר בלשון של „מקור"[50] — „פתוח", „נתון", וה„מקור[51] נופל על ה־מעט וההרבה ולפיכך חייב מצד שהוא מקור כו' אפילו אלף[52] פעמים", ד„ענין[53] המקור — שכולל הרבה עד אין סוף, וזהו „מאה פעמים" כי כן דרך הגמרא כאשר תרצה לומר סך אין קץ אמרה מאה פעמים".

ונת' במ"א[54] הטעם לזה בפנימיות הענינים, כי עשי' מצד עצמה היא במדי־דה והגבלה, וגם כשהעשי' באה מצד כחות נפשו שכלו ומדותיו, שאז עשייתו היא בחיות, מ"מ הרי היא בהגבלה, לפי שגם שכל ומדות של האדם הן מוגבלים. אבל כאשר העשי' באה מהרצון שבנפש, וכ"ש וק"ו כשבאה מצד עצם הנפש שאין בו שום הגבלה — הרי זה פועל גם על כח העשי' שיהי' בלי הגבלות.

וזהו הטעם שציווי בלשון „מקור" מורה „אפילו מאה פעמים", כי ציווי סתם ה"ז קשור בכח המעשה של האדם (שהציווי הוא על עשייתו), משא"כ כאשר הציווי נאמר בלשון של „מקור" פירושו שעשי' זו באה מה„מקור", מרצון נפשו שהוא מקור כל הכחות, ולכן היא „אפילו מאה פעמים", כי ע"י עצם הנפש בטלים כל ההגבלות.

אבל אע"פ שבכללות „מאה פעמים" מורה על העדר ההגבלה, מ"מ מזה גופא

---

42) ועד"ז בספרי.

43) ראה פרש"י ואתחנן ו, ה (ממשנה ברכות נד, א).

44) ראה באר בשדה כאן.

45) תניא רפ"ב.

46) בראשית ג, כב. וראה רמב"ם הל' תשובה רפ"ה.

47) ראה לקו"ת אמור לח, ב.

48) בפיהמ"ש (הובא בתוי"ט) פ"ב דב"מ מ"ט; חולין פי"ב מ"ג — בלשונות הכתובים „השב תשיבם", „שלח תשלח .. וזולתם מן המקראות".

49) ראה בהנסמן בהערה הבאה.

50) וראה נחלת יעקב על פרש"י כאן, דמ־פרש"י כאן „משמע דמכפל לשון דייק". ובפרט שרש"י לא פירש שאר הלשונות שנאמרו בלשון „מקור" שהובאו בגמ' שם, דפי' „אפילו מאה פעמים". וראה דקדוקי רש"י (באר רחובות), מלאכת הקודש ובאר בשדה בפרש"י.

51) פיהמ"ש חולין שם.

52) כ"ה („אלף") בפיהמ"ש להרמב"ם חולין שם — ובגמ' שם (ובב"מ) „מאה". ולהעיר דבספרי פרשתנו כאן (טו, ח) יש גירסא „אפילו אלף פעמים" (ראה ספרי הוצאת האראוויץ־פינקלשטיין).

53) דקדוקי רש"י שם.

54) ראה לקו"ש ח"ט ע' 140. ועוד.

שאומרים מספר מוגבל „מאה פעמים", משמע שיש לזה איזו הגבלה.

[וכמבואר בלקו"ת[55], דמספר „מאה" מורה על השלימות דהשתלשלות, דה־השתלשלות נחלקת בכללות למספר עשר — עשר ספירות, עשר כחות הנפש וכו', ושלימותן, כאשר כ"א מהן כלול מעשר, הוא מספר מאה, וכמו שהביא מחדא"ג מהרש"א בפירוש מחז"ל[56] „אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד", ד„מספר[57] מאה מגיע עד נפש רוח ונשמה שהן בחי' יחידות עשירות מאות כו', אבל השונה פ"א יותר מזה הוא חלק אלקה ממעל"].

משא"כ הלשון „כמה פעמים", שלא נאמר בו מספר מסויים, ה"ז יכול לכלול הן מעט הן הרבה ונופל על איזה מספר שיהי', וזה רומז גם על העדר הגבלה, למעלה מהשתלשלות.

וזהו מהחילוקים בין פרש"י על „פתוח תפתח" — „אפי' כמה פעמים" לפירושו על „נתון תתן" — אפילו מאה פעמים":

גם „נתון תתן" נאמר בלשון של „מקור", כי מעשה המצוה של איש ישראל באיזה מצב שהוא — הרי כפי פסק הרמב"ם הידוע[58], יש בו ה„מקור" — אמיתיות ופנימיות רצונו ש„רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן ה־עבירות" [ובפרט מעשה הצדקה ד„חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו כו' ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה שנאמר[59] בצדקה תכונני"[60].

אבל כיון שאין זה בא וחודר בכחות נפשו עד למעשה, כי בחיצוניות ובגלוי אפשרי אצלו מצב של „ורעה עינך באחיך האביון גו'", ויש צורך להודיע לו שהוא לטובתו[61] „בגלל הדבר הזה יברכך ה"א גו'" כנ"ל, ולכן הרמז וה־פעולה שבא מן המקור הוא „אפילו מאה פעמים" שהוא מספר מסויים ומוגבל.

אבל כאשר האדם בוחר בנתינת ה־צדקה מצד מקור נפשו, וזה מאיר אצלו בגלוי — „פתוח תפתח" בכל כחות נפשו עד לכח העשי' שלו — מרומז זה בהלשון „כמה פעמים" למעליותא — בלי שום הגבלה כלל.

וע"י קיום מצות הצדקה, ובפרט בימי חודש אלול שבהם מרבים בצדקה[62], וכמבואר בר"ת דאלול[63] „אישי[64] לרעהו ומתנות לאביונים", וצירוף שם הוי' המאיר בחודש אלול יוצא[65] מהס"ת של הכתוב[66] „וצדקה תהי' לנו כי"

— זוכים כל אחד ואחת להכתב ולהחתם בספרן של צדיקים גמורים, עד — לגאולה האמיתית והשלימה[67], ד„אין[68] ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר[68] ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה" — בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ ראה תשמ"ג)

---

55) פרשתנו כב, ג.
56) חגיגה ט, ב.
57) ל' הלקו"ת שם.
58) ספ"ב דהל' גירושין.
59) ישעי' נד, יד — הפטרת פרשתנו.
60) רמב"ם רפ"י מהל' מתנות עניים.
61) ראה רש"י כאן — טו, יא.
62) ראה בארוכה לקמן ע' 89 ואילך.
63) ספר ערוגת הבושם בשם ספר אמרכל.
64) אסתר ט, כב.
65) משנת חסידים מס' אלול פ"א מ"א.
66) ואתחנן ו, כה.
67) להעיר מאוה"ח כאן פסוק ז: ובדרך רמז ירמוז להעיר הערה גדולה כו'.
68) ישעי' א, כז.